

17. Адміністративне право. Загальна частина : [навч. посіб.] / С.М. Алфьоров, С.В. Ващенко, М.М. Долгополова, А.П. Купін. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 216 с.
18. Демський Е.Ф. Адміністративне процесуальне право України : [навч. посіб.] / Е.Ф. Демський. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 496 с.

УДК 347.73

ДОРОШЕНКО Д.П.

СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА ТА ПОДАТКОВО-ПРАВОВИЙ ПРИМУС: ПИТАННЯ ВЗАЄМОБУМОВЛЕНOSTІ

Статтю присвячено аналізу взаємообумовленості існування соціальної держави та державного примусу, зокрема, у сфері оподаткування. Автор дійшов висновку, що державний примус у правовій соціальній державі має такі особливості: слугує захисту інтересів громадян і суспільства загалом; є базовим методом управління суспільством; здійснюється в закріпленій нормативно-правовими актами процедурній формі; не має характеру насильства, свавілля, а спрямований насамперед на виховання добросовісного громадянина.

Ключові слова: соціальна держава, правова держава, примус, оподаткування, сплата податків.

Статья посвящена анализу взаимобусловленности существования социального государства и государственного принуждения, в частности, в сфере налогообложения. Автор пришел к выводу, что государственное принуждение в правовом социальном государстве имеет следующие особенности: служит защите интересов граждан и общества в целом; является базовым методом управления обществом; осуществляется в закреплённой нормативно-правовыми актами процедурной форме; не носит характера насилия, произвола, а направлено прежде всего на воспитание добросовестного гражданина.

Ключевые слова: социальное государство, правовое государство, принуждение, налогообложение, уплата налогов.

The article is devoted to analysis of interdependence of the existence of the welfare state and of state coercion, particularly in the field of taxation. The author came to the conclusion that government coercion in the legal social state has the following features: serves to protect the interests of citizens and society as a whole; is the basic method of management of the company; are established by regulatory legal acts of the procedural form; the nature of violence, tyranny, and aimed primarily at the education of the good citizen.

Key words: social state, rule of law, coercion, taxation, taxes.

Постановка проблеми. Сучасний період у політичному й економічному житті України в умовах світової фінансової кризи характеризується загостренням соціальних суперечностей у всіх сферах суспільного життя, виникненням на їх підставі надзвичайно гострих конфліктів – конфронтацій, різноманітних зіткнень тощо. Усе це вимагає серйозного та детального аналізу, перегляду й вивчення проголошеного в Конституції України курсу на побудову соціальної держави.

© ДОРОШЕНКО Д.П. – докторант (Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого)

Наукова думка та практика поступово доходять висновку, що свобода як стрижневий принцип демократичної, правової держави полягає також у тому, що остання повинна сприяти створенню матеріальних можливостей для кращого прояву свободи шляхом запровадження певного комплексу стимулюючих і стабілізуючих заходів, утілення в життя економічної й соціальної політики. Проте досягнення цього є неможливим без конкретно визначених і задекларованих важелів впливу, якими є заходи державного примусу. Правова соціальна держава зумовлює існування суб'єктів владних повноважень, які завдяки наданій їм компетенції можуть застосовувати заходи примусу для підтримання правопорядку в суспільстві та належного виконання громадянами своїх конституційних прав та обов'язків, у тому числі у сфері оподаткування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання соціальної держави досліджувались когортою науковців, таких як І.В. Яковюк, О.С. Головащенко, Д.О. Єрмоленко, П.К. Гончаров, О.З. Панкевич та інші. Водночас лише окремі аспекти стосувались питань взаємообумовленості й співіснування правової соціальної держави та примусу, зокрема, у сфері оподаткування.

Постановка завдання. Тому метою статті є встановлення особливостей податково-правового примусу в соціальній державі, доведення взаємообумовленості їх існування.

Результати дослідження. Становлення концепції соціальної держави відбувалось за участі трьох соціально-політичних традицій: а) соціал-демократичного руху, який вимагав покласти відповідальність за соціальний захист населення переважно на державу; б) лібералізму, який традиційно відстоює принцип невтручання держави в царину особистого життя людини, а також в економіку; в) християнства, яке висунуло принцип субсидіарності – право держави втручатись у сфери й питання суспільного життя, які не здатні самостійно вирішити ні індивід, ні інститути суспільства [1, с. 35]. О.С. Головащенко робить принципово важливий висновок про те, що виникнення поняття «соціальна держава», а згодом і формування концепції соціальної правової держави варто розглядати як наступний логічний, якісно новий історичний етап у процесі еволюції й удосконалення вчення про правову державу [2, с. 21].

У сучасній науковій правовій літературі існує низка дефініцій поняття «соціальна держава». Так, П.К. Гончаров визначає її як «особливий тип високорозвиненої держави, у якій забезпечується високий рівень соціальної захищеності всіх громадян шляхом активної діяльності держави з регулювання соціальної, економічної та інших сфер життєдіяльності суспільства, встановлення в ньому соціальної справедливості й солідарності» [3, с. 27].

Д.О. Єрмоленко пропонує розглядати соціальну державу як засновану на принципах соціальної справедливості, рівності та свободи надкласову правову державу з розвиненим громадянським суспільством, у якому всебічно гарантовані гідний людини прожитковий мінімум, соціальне забезпечення, загальне піднесення добробуту й інші соціально-економічні права громадян та в якому існує налагоджений, нескладний і досяжний механізм їх практичної реалізації й захисту [4, с. 6, 7].

І.В. Яковюк вважає: «Соціальна держава – це держава, яка, ставлячи за мету реалізацію права людини на гідне життя, бере на себе соціальну функцію». Фахівець пропонує розглядати її як державу, що визнає людину найвищою соціальною цінністю, надає соціальну допомогу індивідам, які перебувають у важкій життєвій ситуації, з метою забезпечення кожному гідного рівня життя, перерозподіляє економічні блага відповідно до принципу соціальної справедливості та своє призначення вбачає в забезпеченні громадянського миру й злагоди в суспільстві [1, с. 98, 99].

У Концепції формування правових основ і механізмів реалізації соціальної держави в країнах Співдружності, прийнятій на 28 пленарному засіданні Міжпарламентської асамблеї держав – учасниць Співдружності Незалежних Держав 31 травня 2007 р., соціальна держава трактується як правова демократична держава, яка проголошує найвищою цінністю людину та створює умови для забезпечення гідного життя, вільного розвитку й самореалізації творчого (трудового) потенціалу особисті [5]. При цьому під гідним життям розуміється матеріальна забезпеченість індивіда на рівні стандартів сучасного розвиненого суспільства, доступ до цінностей культури, гарантованість прав особистої безпеки. Критерії оцінки ступеня соціальності правової демократичної держави є такими:

- 1) дотримання прав і свобод людини;
- 2) проведення активної й сильної соціальної політики;
- 3) забезпечення стандартів гідного життя для більшості громадян;
- 4) адресна підтримка найбільш вразливих прошарків і груп населення, скорочення й ліквідація бідності;

5) гарантії створення сприятливих умов для реальної участі громадян у виробленні та соціальній експертизі рішень на всіх рівнях влади й управління;

6) додержання прав і гарантій, що визнають та розвивають систему соціального партнерства як основний механізм досягнення громадської згоди й балансу інтересів працівника та роботодавця за регулюючої ролі держави;

7) гарантії, за яких будь-який господарюючий суб'єкт, будь-який власник повинен нести конкретну соціальну відповідальність;

8) соціальна справедливість і соціальна солідарність суспільства, які забезпечуються на підставі розвитку акціонерної власності працівників, а також шляхом податкового перерозподілу доходів від багатих до бідних та більшого завантаження найбільш працездатних членів суспільства з метою допомоги менш працездатним;

9) гендерна рівність чоловіків і жінок;

10) участь усіх громадян в управлінні державними й громадськими справами, участь працівників в управлінні виробництвом, розвиток системи соціального партнерства;

11) права й гарантії, орієнтовані на зміцнення сім'ї, на духовний, культурний і моральний розвиток громадян, насамперед молоді, на дбайливе ставлення до спадщини й наступності поколінь, збереження самобутності національних та історичних традицій.

До найбільш важливих ознак соціальної держави І.В. Яковюк відносить такі:

а) є закономірним продуктом еволюції громадянського суспільства в напрямі громадянського суспільства соціальної демократії;

б) завжди є якісною характеристикою держави правової;

в) проголошення її соціальною – важлива конституційна гарантія забезпечення й захисту соціальних прав людини;

г) оскільки мета діяльності цієї держави (як і її соціальна політика) визначається правовими рішеннями, її функціонування передбачає наявність розвиненого соціального законодавства;

г) вона служить забезпеченню громадянського миру й злагоди в суспільстві;

д) утвердження соціальної державності сприяє трансформації ринкової економіки в соціальну ринкову, служінню власності інтересам як власника, так і суспільства загалом [1, с. 99].

С.В. Калашніков вказує на такі сталі ознаки соціальної держави, як доступність соціальної підтримки для всіх членів суспільства, правова природа соціальної політики, наявність системи бюджетних виплат, функціонування державних структур соціального захисту й соціального забезпечення, відповідальність держави за забезпечення гідного рівня добробуту громадян [6, с. 22, 23].

На думку О.З. Панкевича, до суттєвих ознак соціальної держави належать такі:

1) фактичне створення нею необхідних передумов для самостійного забезпечення працездатною людиною гідного життя для себе та своєї сім'ї, а також запровадження державних заходів щодо підтримки непрацездатного населення, принаймні на рівні прожиткового мінімуму;

2) реальне забезпечення гарантій реалізації економічних, соціальних і культурних прав громадян;

3) практична діяльність держави, спрямована на мінімізацію невинуватених соціально-економічних відмінностей між членами суспільства, на стримування надмірного майнового розшарування населення, на зміцнення соціальної злагоди та єдності народу [7, с. 12].

Погоджуючись із наведеним, зауважимо, що пріоритет прав людини, реальне забезпечення гарантій реалізації економічних, соціальних і культурних прав громадян, наявність системи бюджетних виплат, відповідальність держави за забезпечення гідного рівня добробуту громадян неможливо забезпечити без системи важелів впливу, якими є заходи державного примусу. Тому, на наше переконання, усі названі згаданими авторами «ознаки» насправді не є ознаками в чистому вигляді, вони є завданнями, які мають реалізовуватись у соціальній правовій державі. Примус існує в будь-якому суспільстві та є одним із необхідних методів підтримання в ньому правопорядку.

Державний примус у правовій соціальній державі має такі особливості:

1) слугує захисту інтересів громадян і суспільства загалом;

2) є базовим методом управління суспільством;

3) здійснюється в закріпленій нормативно-правовими актами процедурній формі; у цих актах встановлені види примусових заходів, підстави їх застосування, визначено суб'єктів його застосування та їх компетенцію, порядок здійснення примусу, право громадян на захист;

4) не має характеру насильства, свавілля, не ставить за мету заподіяти фізичні чи інші страждання, а спрямований насамперед на виховання добросовісного громадянина.

Як справедливо стверджує О.П. Рогов, державний примус є особливим видом соціального примусу [8, с. 21]. Правник зазначає, що соціальний примус – це різновид відносин між суб'єктами, що виникають унаслідок соціальної впорядкованості, у результаті чого один із суб'єктів шляхом різних засобів та активного фізичного чи психічного впливу на волю іншого суб'єкта виключає її з процесу вільного визначення поведінки та підкорює здійсненню власних інтересів [8, с. 20, 21]. Справді, категорія соціальності має бути ключовою в реалізації державного примусу в правовій соціальній державі, інакше державний примус набуватиме форми насильства та буде проявом узурпації влади для задоволення інтересів окремої визначеної групи людей, чого в правовій соціальній державі бути не може. Тому сплата податків у правовій соціальній державі є гарантією формування фондів соціальних виплат, заробітних плат, соціальних допомог та інших виплат, які гарантують достатній життєвий рівень не нижче мінімального прожиткового рівня. Відповідно, порушення виконання конституційного обов'язку зі сплати податків вимагає реагування з боку суб'єктів владних повноважень, що проявляється в застосуванні заходів державного примусу, який у сфері оподаткування має свої специфічні особливості та форми вираження (про що варто зазначити більш детально в подальших дослідженнях).

Висновки. На підставі наведеного до основних ознак соціальної держави, на нашу думку, необхідно віднести такі:

1. Соціальна держава є правовою; тільки в межах правового поля вона може ефективно здійснювати свої соціальні функції.

2. Вона характеризується наявністю дієздатного громадянського суспільства, без якого функціонування соціальної держави неможливе.

3. У такій державі акценти зміщені в бік пріоритету прав людини на гідне існування й відносно справедливий розподіл матеріальних благ.

4. Вона активно впроваджує в життя ефективну соціальну політику.

5. Для забезпечення сталого розвитку такої держави в її арсеналі є певні важелі впливу, а саме заходи державного примусу, зокрема й податково-правового, що забезпечує стабільний та обґрунтований перерозподіл доходів і видатків.

Проаналізувавши сучасне законодавство, зауважимо, що воно перебуває у крайній незадовільній стані. Нагальною потребою є розроблення та прийняття низки нормативно-правових актів, насамперед таких:

1) Концепції соціальної держави, яка закріпила б систему найважливіших цілей, принципів, пріоритетів держави щодо забезпечення суспільного прогресу;

2) Концепції державної податкової політики, у якій були б окреслені основні її напрями, механізми й строки її реалізації;

3) Стратегії забезпечення розвитку малого та середнього бізнесу в Україні.

Вважаємо, що базовими елементами активізації податкової політики повинні стати максимізація сприяння розвитку малого й середнього бізнесу шляхом встановлення «безподаткового строку», переведення тіньової зайнятості та прихованого безробіття в легальне русло, помірне застосування заходів примусу, перегляд підходу щодо податкового контролю в бік його соціалізації, утілення в життя принципу пріоритетного фінансування соціальної підтримки населення.

Список використаних джерел:

1. Яковюк І.В. Соціальна держава: питання теорії і шляхи її становлення : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / І.В. Яковюк ; Нац. юрид. академія України. – Х., 2000. – 199 с.

2. Головащенко О.С. Соціальна та правова держава: питання співвідношення : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / О.С. Головащенко ; НДІ держ. будівництва та місцевого самоврядування АПН України. – Х., 2008. – 204 с.

3. Гончаров П.К. Социальное государство: сущность, мировой опыт, российская модель / П.К. Гончаров // Социально-гуманитарные знания. – 2000. – № 2. – С. 18–37.

4. Ермоленко Д.О. Правовий статус людини і громадянина в Україні як соціальної державі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Д.О. Ермоленко ; Нац. ун-т внутр. справ МВС України. – Х., 2002. – 19 с.

5. Концепція реформування правових основ і механізмів реалізації соціальної держави в країнах Співдружності : документ Співдружності Незалежних Держав від 31 травня 2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/997_g24.

6. Калашников С.В. Природа социального государства и его исторический генезис / С.В. Калашников // Социальное государство: концепция и сущность : докл. Ин-та Европы. – М. : Огни, 2004. – № 138. – С. 22–26.

7. Панкевич О.З. Соціальна держава: поняття та загальнотеоретична характеристика : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / О.З. Панкевич ; Львівський нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2003. – 19 с.

8. Рогов А.П. Особенности государственного принуждения в правовом государстве : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / А.П. Рогов ; Саратовская гос. юрид. академия. – Саратов, 2013. – 34 с.

УДК 342.9

ДРОЗД О.Ю.

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ ЯК СУБ'ЄКТА ТРУДОВОГО ПРАВА

У статті на основі аналізу наукових поглядів учених досліджено теоретичні підходи щодо тлумачення поняття «правовий статус». Наголошено, що правовий статус є тим правовим засобом (інструментом), через який держава визначає юридичні можливості та обов'язки суб'єктів, належні їм гарантії та привілеї, встановлюючи тим самим міру їх свободи. Доведено, що специфіка правового статусу державного службовця як суб'єкта трудового права, полягає у тому, що його основні права та обов'язки визначаються не лише Кодексом законів про працю України, але й спеціальним законодавством про державну службу.

Ключові слова: *правовий статус, державний службовець, суб'єкт, трудове право, правова категорія, нормативно-правовий акт.*

В статье на основе анализа научных взглядов ученых исследованы теоретические подходы к толкованию понятия «правовой статус». Отмечено, что правовой статус является тем правовым средством (инструментом), через который государство определяет юридические возможности и обязанности субъектов, принадлежащие им гарантии и привилегии, устанавливая тем самым меру их свободы. Доказано, что специфика правового статуса государственного служащего, как субъекта трудового права, заключается в том, что его основные права и обязанности определяются не только Кодексом законов о труде Украины, но и специальным законодательством о государственной службе.

Ключевые слова: *правовой статус, государственный служащий, субъект, трудовое право, правовая категория, нормативно-правовой акт.*

The article, based on an analysis of scientific views of scientists, the theoretical approaches to the interpretation of the term "legal status." Emphasized that the legal status is the legal tool (tool) through which the state determines the legal possibilities and responsibilities subjects owed them guarantees and privileges, setting the same as their freedom. It is proved that the specific legal status of civil servant as a subject of labor law, is that his fundamental rights and duties are defined not only by the Labour Code of Ukraine, but also special laws on civil service.

Key words: *legal status, civil servant subject, labor law, legal category, legal act.*

© ДРОЗД О.Ю. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративної діяльності (Національна академія внутрішніх справ)